

یک قطره و ده
لنگه
برای
تدریس بهتر

● عبد الرحیم موکھی

طلیحه

علم نور است و معلم اول خداست. تعلیم و تعلم از آموزه‌های انبیا و اولیاست و وظیفه معلم رسیدن و رساندن به خداست. علم‌جویی فریضه بر مسلمان‌هاست و دوستداری علم و علاقه به جویندگان علم از ارزش‌هاست.

تعلیم هر علمی دارای بسی نکته‌هاست و تدریس هر درسی، آشنایی با بسی تجربه‌هاست. و تدریس، دانش است و عشق است و روش است و بسیاری درس‌هاست و بدون آن، هرچه هست پوچ است و

بی‌بهاست.

آنچه در پی آمده، «۱۱۰» قطره از یک دریاست که طبق حروف ابجد، برابر با نام مولا «علی علیه السلام» امیر مؤمن‌هاست، و برگرفته از دانش‌ها و کتاب‌ها و تجربه‌هاست، و همچون مشعلی در تاریکی‌هاست. و در هر قسمت، بسیاری از نکته‌های مهم آن در نگاشته‌امست و با توجه به کلاس‌های آزاد و غیرآزاد و زمینه‌ها و شرایط ویژه هر کدام قابل اجراست.

۱- شرایط تدریس

الف) شرایط زمانی تدریس

نیز استراحت می‌کنم».

۳ < هنگامی که خودتان در اواخر درس اعلام می‌کنید وقتِ درس تمام شده است، دیگر آن را ادامه ندهید، مگر آن که ادامهٔ درس با مشورت خود شاگردان و بدون رودرواسی آنان انجام گیرد.

۴ < در کلاس‌های اختیاری - تا آنجا که امکان دارد - بکوشید زمان تدریس را تغییر ندهید و درس را بدون علتِ ضروری تعطیل نکنید. استادی می‌گفت: «به تجربه برای من ثابت شده است که تغییر زمان کلاس و یا تعطیل کردن کوتاه‌مدت آن، باعث کم شدن تعداد شاگردان می‌شود».

۵ < درس خود را با توجه به زمان پیش‌بینی شده و تعداد جلسات تدریس و روزهای تعطیل زمان‌بندی کنید تا از نظر زمانی در پایان دوره یا ترم و یا سال با مشکلی روبرو نشوید. این کار نوعی «برنامه‌ریزی آموزشی» است. استادی را می‌شناسم که همیشه با شروع درس‌ها تقویمی تهیه می‌کند و با توجه به روزهای تعطیل و تعداد جلسات، برای درس خود برنامه‌ریزی دارد.

۱ < برای رفتن به کلاس تأخیر نداشته باشید و از تر نادرست «نظم ما در بی‌نظمی ماست» جداً پرهیز کنید؛ زیرا چنانچه شاگردان کلاس شما ۳۰ نفر باشند و شما ۱۰ دقیقه تأخیر کنید، در حقیقت ۳۰۰ دقیقه (۵ ساعت) از وقت انسان‌ها را به هدر داده‌اید و این اتلاف وقت قابل جبران نیست. و نیز در موارد ضروری و غیر اختیاری بیش از ۵۰ دقیقه تدریس نکنید، و زمان هر جلسهٔ تدریس را در نظر داشته باشید تا با کمی یا زیادی وقت روبرو نشوید؛ یعنی درس را بموقع آغاز نمایید و بموقع نیز تمام کنید؛ زیرا بی‌نظمی استاد، شاگردان را نیز بی‌نظم می‌کند و به گفتهٔ «سعدی»:

اگر زباغ رعیتِ مَلِکِ خورَد سیبِ
برآورند غلامانِ او درخت از سیخ
۲ < بین دو جلسهٔ تدریس حد اقل ۱۰ دقیقه استراحت کنید؛ این استراحت تأثیر بسزایی در تدریس‌های بعدی شما خواهد داشت. از استاد کهنسالی پرسیدند: «شما با این سن و سال زیاد، چگونه این همه تدریس می‌کنید؟» پاسخ داد: «من در برابر یک ساعت تدریس، یک ساعت

ب) شرایط مکانی تدریس

۶ < سعی کنید مکان تدریستان دارای دما، روشنایی، مساحت، بهداشت، آرامش، میز و صندلی مناسب باشد.

۷ < شاگردانی را که گوش یا چشمشان ضعیف است در جلوی کلاس، و شاگردانی را که قدشان بلند است در انتهای کلاس بنشانید. نیز فاصله شما با شاگردان، فاصله‌ای مناسب باشد به طوری که صدایتان برای همه آنان به خوبی شنیده شود.

۸ < در صورت امکان، محل کلاس را در جایی انتخاب کنید که مورد سوء استفاده کسانی قرار نگیرد، و از محل سکونت شاگردان بسیار دور نباشد.

برای رفتن به کلاس**تأخیر نداشته باشید****و از تز نادرست**

«نظم ما در بی نظمی ماست»

جداً پرهیز کنید**ج) شرایط آموزشی تدریس**

۹ < در پایان هر دوره آموزشی خود، با نظرخواهی از فراگیران به ارزیابی آموزشی و تأثیرات پرورشی درس خود بپردازید. برای این کار می‌توانید حداقل سه سؤال را در اختیار آنان بگذارید: ۱. نکات منفی کلاس؛ ۲. نکات مثبت کلاس؛ ۳. نظریات و پیشنهادها.

۱۰ < در آغاز راه، هر درسی را به همان صورتی که می‌خواهید تدریس کنید، در جای خلوتی و پیش از تدریس، تمرین کنید.

۱۱ < در مواردی که کتاب و یا متن درسی وجود ندارد، در صورت امکان به شاگردان خود، جزوه و متن درسی بدهید.

۱۲ < مطالب درسی را دسته‌بندی کنید؛ زیرا دسته‌بندی مطالب در تفهیم درس و کیفیت تدریس بسیار مؤثر است.

بیاری سخنگوی چاپک سرای**بساط سخن را یکایک به جای**

۱۳ < رؤوس مطالب درسی را روی یک کاغذ کوچک بنویسید و از روی آن تدریس کنید تا مطلبی فراموشتان نشود.

۲۰ < شاگردان را باروش‌های
گوناگون و مناسب، نسبت به یادگیری
درس تشنه کنید؛ به گفته «مولانا»:

آب کم جو تشنگی آور به دست

تا بجوشد آبت از بالا و پست

۲۱ < در کلاس درس، سؤالات
خود را به گونه‌ای مطرح کنید که
شاگردان را به اندیشیدن وا دارد و در
حل آن سؤالات کمک کند، نه اینکه
فقط نادانی آنان را ظاهر سازد.

۲۲ < تا آنجا که امکان دارد انجام
تکالیف درسی را به عنوان مجازات و
جریمه و تنبیه، از فراگیران نخواهید.

۲۳ < سؤالات مناسب ولی خارج از
موضوع درس را پس از پایان کلاس
جواب دهید، نه این که آن‌ها را هنگام
تدریس پاسخ دهید و نه این که اصلاً
پاسخ ندهید.

۲۴ < در صورتی که خستگی را در
وجود شاگردان احساس کردید، اگر
می‌توانید از ادامه تدریس خودداری
کنید. گاه این خستگی در شاگردان به
صورت‌های گوناگونی مانند نگاه به
ساعت، گذاشتن پلک‌ها روی هم،
بستن کتاب و کلاسور با صدای بلند،
سخن گفتن با یکدیگر، توجه نکردن به

۱۴ < یکی از مهم‌ترین اصول
آموزشی، داشتن «تنوع» در هنگام
آموزش است؛ پس بیشتر به آن توجه
کنید.

۱۵ < به حضور و غیاب شاگردان
جز در موارد استثنایی، توجه داشته
باشید. می‌توانید برای استفاده بیشتر از
وقت، شخصی مطمئن را برای انجام
این کار معین کنید.

۱۶ < اگر سؤالی را در کلاس مطرح
کردید، سرانجام جواب آن را بدهید و
آن را بی‌جواب نگذارید.

۱۷ < سعی کنید در هر جلسه
تدریس، مطالب نو و تازه‌ای نیز برای
شاگردان خود داشته باشید. این امر
موجب پویایی و بالندگی کلاس شما
خواهد شد.

۱۸ < در صورت امکان، تعداد
شاگردان کلاستان از ۲۰ نفر بیشتر
نباشند، اگرچه تغییر شرایط در تغییر
تعداد شاگردان نیز تأثیر می‌گذارد.

۱۹ < درس را از افراد مختلف و از
جای جای کلاس و در اوقات گوناگون
پرسید تا همه شاگردان همواره از
آسادگی درسی برخوردار باشند و
احساس تبعیض هم نکنند.

ردیف‌های جلوی کلاس را نمی‌شنوند و یا متوجه نمی‌شوند؛ در این صورت، یک بار دیگر سؤال را تکرار کنید و توضیح دهید تا همه شاگردان، سؤال را در یابند و سپس آن را پاسخ دهید.

۳۰ ◀ بکوشید از طرح مطالب بدون مدرک و مأخذ و یا با مدرک و مأخذ نامعتبر خودداری کنید؛ بلکه مدرک و مأخذ مطالب را نیز به‌طور صحیح و دقیق ذکر نمایید.

۳۱ ◀ اگر از شاگردان سؤالی می‌کنید - تا آنجا که امکان دارد - اجازه دهید خود شاگردان پاسخ آن را بیابند و بگویند و یا حتی زمینه پاسخ دادن را نیز برای آنان فراهم آورید، نه اینکه خودتان بی‌درنگ پاسخ آن را بدهید.

۳۲ ◀ اگر پاسخ سؤالی را به بعد موکول می‌کنید، آن سؤال را در ذهن خود داشته باشید و یا بر صفحه کاغذی یادداشت نمایید تا حتماً پاسخش را در جلسات بعد به دانش‌آموختگان بدهید.

۳۳ ◀ جواب سؤالات شاگردان را با کلمات و عبارتی مانند «ظاهراً»، «احتمالاً»، «فکر می‌کنم» و «تقریباً» این‌طور است» ندهید؛ بلکه بکوشید

درس و نگاه به جاهای دیگر جلوه‌گر می‌شود.

۲۵ ◀ اگر متن درسی یا کتابی برای تدریس خود دارید، نخست مطالب آن را دسته‌بندی کنید، روی تابلو بنویسید و توضیح دهید و سپس آن‌ها را با متن درسی و کتاب تطبیق دهید.

۲۶ ◀ موضوع و عنوان درس را در آغاز تدریس به‌طور مشخص بازگو کنید، و در صورت امکان آن را به صورت سؤال و طرح مسئله در آورید و روی تابلو بنویسید. یکی از استادان با تجربه و با سابقه همیشه در آغاز تدریس خود، موضوع و عنوان درس را روی تابلو می‌نوشت و سپس آن را برای فراگیران بیان می‌کرد.

۲۷ ◀ اگر شبهه‌ای را برای مخاطبان خویش مطرح می‌کنید، آن را بدون پاسخ نگذارید. در غیر این صورت، جسد از طرح این‌گونه شبهات پرهیزید.

۲۸ ◀ خلاصه و جمع‌بندی و نتیجه درس را در پایان تدریس برای شاگردان خود بیان کنید.

۲۹ ◀ گاهی برخی از شاگردان، سؤال شاگردان دیگر و بویژه شاگردان

۳۸ < استادی می‌گفت: «تعلیم و تربیت هماهنگی می‌خواهد».

باید با مدیر، سرپرست، مسؤول، معاون، همکاران دیگر و یا حتی با پدر و مادر شاگردان هماهنگی داشته باشید تا تلاش شما بیهوده و آب در هاون کوفتن نباشد.

۳۹ < تا آنجا که امکان دارد، اوقات استراحت و زنگ تفریح دانش‌آموختگان را نگیرید؛ زیرا در چنین اوقاتی، فرآیند یادگیری سیر نزولی فراوانی خواهد داشت.

۴۰ < به گونه‌ای تدریس کنید که دانش‌آموختگان با استعداد بپسندند و دانش‌آموختگان کم‌استعداد درک کنند.

(د) شرایط روحی و عاطفی تدریس

۴۱ < هنگامی که نشاط روحی و عاطفی دارید تدریس کنید و این کار را با خوشرویی، نرم‌خویی، و خونسردی انجام دهید. تا آنجا که ممکن است از تدریس به هنگام کسالت، عصبانیت، خواب‌آلودگی، اضطراب، نگرانی، ناراحتی و غمگینی پرهیزید.

۴۲ < خودتان در تدریس، شور و احساس داشته باشید تا بتوانید شور و

پاسخ آن‌ها را به طور صحیح بیابید و سپس به طور دقیق و قطعی به آنان بگویید.

۳۴ < برخی از روانشناسان معتقدند که اگر بخواهیم تمام اصول یادگیری را در یک اصل خلاصه کنیم، آن اصل عبارت از «توجه کردن به آموخته‌های قبلی فراگیران» است؛ پس به این اصل، بسیار توجه کنید.

۳۵ < در صورت امکان از شاگردان خود، هم آزمون کتبی، هم آزمون شفاهی و هم آزمون عملی بگیرید.

۳۶ < مطلبی را که شاگردان با سعی و تلاش خود به دست می‌آورند، از آن خود می‌دانند و آن را با علاقه و بدون مقاومت می‌پذیرند.

پس زمینه‌دستیابی به مطالب به وسیله خود شاگردان را برای آنان فراهم آورید.

۳۷ < پزشک روانشناسی می‌گفت: «شاگردان حدود ۲۵ دقیقه می‌توانند روی یک موضوع خاص تمرکز کافی داشته باشند. پس از آن، تمرکز حواسشان سیر نزولی خواهد داشت». از این رو باید پس از این مدت، در کلاس درس «تنوع» ایجاد کنید.

به صورت کوتاه در باره آن سخنی بگوئید تا آن حادثه، فکر و ذهن فراگیران را به خود مشغول نکند.

۴۸ < برای تشویق شاگردان هدایا و جوایزی را - اگرچه اندک و مانند یک دفتر و خودکار باشد - در نظر بگیرید و در مناسبت‌های ویژه و مختلف به آنان بدهید.

۴۹ < پزشک روانشناسی می‌گفت: «جاذبه پیش از ساختن است.» پس به این نکته مهم توجه کنید و تا ارتباط صحیح و با جاذبه‌ای بین خود و مخاطبان‌تان به وجود نیاورده‌اید، به تعلیم و تربیت و ساختن آنان کمتر رو بیاورید و یا حتی به این کار اقدام نکنید.

۵۰ < هنگام تدریس از گروه‌گرایی و جناح‌بازی بپرهیزید و تدریس را فدای آن نکنید، بلکه حق‌مدار و حق‌گرا و مستقل و آزاداندیش باشید.

۵۱ < یکی از ویژگی‌های هر استاد، تسلط علمی او بر موضوع و محتوای درس است. حتماً برای تدریس خود، پیش مطالعه داشته باشید؛ زیرا چنانکه گفته‌اند: «بی‌مایه فطیر است». همچنین سعی کنید که مشکلات روزمره زندگی

احساس شاگردان را نیز برانگیزانید.

۴۳ < تدریس نیازمند «تفریح» است و «تفریح» است و «تفریح»! آن را فراموش نکنید.

۴۴ < رابطه‌ای صمیمی و عاطفی با شاگردان برقرار کنید، و آنان را در حل مشکلات خانوادگی و گرفتاری‌های شخصی شان یاری دهید؛ عدم رسیدگی به این‌گونه مسائل، ممکن است باعث آفت تحصیلی آنان شود.

۲- ویژگی‌های مدرّس

الف) ویژگی‌های علمی و آموزشی مدرّس

۴۵ < پیش از آغاز تدریس و از طریق مسؤولان مربوط، شناخت اجمالی از موقعیت محل و وضع شاگردان و سطح معلومات آنان به دست آورید.

۴۶ < به شاگردان خود اجازه سخن گفتن و سؤال کردن را بدهید و سخنان آنان را بدون دلیل قطع نکنید. به راستی مگر تنها ما معلمان حق سخن گفتن و سؤال کردن داریم؟

۴۷ < اگر بیرون از کلاس حادثه‌ای رخ داد، در صورت امکان آن را با مطالب درسی خود ارتباط دهید و یا

۵۵ ◀ کتاب‌های کمک درسی و منابعی را که با موضوع و محتوای درسی شاگردان مرتبط است، به آنان معرفی کنید.

۵۶ ◀ برای تدریس خود طرح و برنامه‌ریزی درسی داشته باشید؛ این امر تأثیر بسزایی در کیفیت و کمیت آموزش و تدریس شما خواهد داشت.

ب) ویژگی‌های ادبی و هنری مدرّس

۵۷ ◀ قلم و بیان خود را با کسب آگاهی از دستور زبان و آیین نگارش و با مطالعه نثرهای فاخر و نظم‌های زیبا، صحیح و زیبا کنید؛ زیرا قلم و بیان صحیح و زیبای شما در تدریستان تأثیر مثبت خواهد گذاشت؛ مثلاً به جای واژه «کور» از واژه «نابینا» و یا «روشندل» استفاده کنید، و یا املاي کلمات «دوم» و «سوم» و «ذغال» را به صورت صحیح آن یعنی «دوم» و «سوم» و «زغال» بنویسید.

۵۸ ◀ از خطی زیبا و یا خوانا برخوردار باشید؛ زیرا گاه دانش‌آموختگان از چگونگی خط معلم، به شخصیت وی پی می‌برند. و البته چگونگی خط، در تدریس انسان نیز بی تأثیر نیست. یکی از مدرّسان

مانند مشکلات اقتصادی، دلیلی برای مطالعه نکردن و مانعی برای علم‌اندوزی تان نگردد.

۵۲ ◀ با توجه به شرایط، از دادن سؤالات و تمرین‌های مناسب به دانش‌آموختگان غفلت نورزید تا بتوانید کیفیت آموزش و تدریس خود را ارزیابی کنید و ارتباط مستمر میان شاگردان با مطالب درسی‌شان برقرار بماند.

۵۳ ◀ در صورت امکان و پیش از آغاز هر درس، در مورد مطالب دروس قبلی، از دانش‌آموزان و دانشجویمان خود - اگر چه از یک نفر باشد - سؤالاتی بکنید؛ زیرا این کار به رشد کیفی آموزش کمک می‌کند علاوه بر این، به تجربه ثابت شده است که فراگیران معمولاً درس استادان پرسشگر را مطالعه می‌کنند، ولی به مطالعه درس استادان دیگر کمتر توجه نشان می‌دهند.

۵۴ ◀ در زمان‌های مناسب از برگزاری آزمون‌های غیر موظف غفلت نورزید و پاسخ صحیح سؤالات آزمون و نتیجه آن را در اسرع وقت به شاگردان بگویید.

پاکیزه بودن بدن، و جز آن توجه داشته باشید.

۶۲ < پیش از رفتن به کلاس، خود را در آینه ببینید. حتی بهتر است یک آینه کوچک با خود همراه داشته باشید.

۶۳ < اگر جراحی یا بیماری ظاهری و مانند آن دارید، پیش از آغاز تدریس در باره اش توضیح مختصری بدهید تا ذهن شاگردان در طول تدریس، به آن مشغول نشود.

۶۴ < گاهی هنگام تدریس کمی راه بروید و تحرک و جابجایی داشته باشید و از نشستن در یک جا و به صورت یکنواخت پرهیز کنید.

(د) ویژگی‌های اخلاقی و تربیتی مدرس

۶۵ < اخلاص و تقوا و تواضع داشته باشید؛ از مُرید بازی و مُریدخواهی چشم‌پوشید و کمتر بگویید: «فلانی از مُریدان یا شاگردان من بوده است».

۶۶ < برای خودتان نیز خودسازی داشته باشید تا بتوانید شاگردانتان را بسازید:

خوش‌خط می‌گفت: «گاهی که از شاگردان خود در مورد کلاس و تدریس نظرخواهی می‌کنم، یکی از نکاتی را که به آن اشاره می‌کنند این است که خط زیبای شما در تفهیم مطالب به ما مؤثر بود».

۵۹ < واژه‌های غیر ایرانی بویژه واژه‌های انگلیسی را در صورت دانستن تلفظ و معنای صحیح آن‌ها به کار ببرید. در غیر این صورت، از به‌کارگیری آن‌ها خودداری کنید؛ زیرا تأثیر منفی آن بیش از تأثیر مثبت آن است و باید عطایش را به لقایش بخشید.

(ج) ویژگی‌های جسمی و ظاهری مدرس

۶۰ < فراموش نکنید که تدریس نیازمند تقویت جسمانی است؛ مثلاً بین هر دو جلسه تدریس چیزی بخورید و یا بنوشید، اگر چه اندک باشد.

۶۱ < به آراستگی ظاهر خود، از قبیل شانه کردن موها، تمیز بودن و پاره نبودن لباس‌ها، بدبو نبودن جوراب‌ها، واکس زدن کفش‌ها، بدبو نبودن دهان، مسواک زدن دندان‌ها، خوشبویی،

ذات نایافته از هستی بخش

چی تواند که شود هستی بخش

خَشَنُ ابری که بُود ز آب نُهی

ناید از وی صفت آب دهی

۶۷ ◀ در گفتن کلمه «فی دالم»

شهامت داشته باشید. شیخ مرتضی

انصاری رحمه الله، از عالمان برجسته

شیعه و با آن همه عظمت علمی،

هنگامی که مطلبی را از ایشان

می پرسیدند و پاسخ آن را نمی دانست،

با لهجه محلی سه بار می فرمود:

«نَدوئُم، نَدوئُم، نَدوئُم»^۱

۶۸ ◀ به وعده‌ها و قول‌هایی که در

کلاس می دهید بویژه در مورد دادن

هدیه و جایزه، عمل کنید. استادی

می گفت: «به بچه‌ای در برابر جواب

صحیحی که به سؤال داده بود قول

دادم جایزه‌ای به او بدهم، ولی آن را

فراموش کردم. پس از یک سال، آن

بچه را در کنار پدرش دیدم. همین که

چشمش به من افتاد، به پدرش رو کرد

و گفت: این آقا به من جایزه نداد!»

۶۹ ◀ نسبت به شاگردان خود

محبت داشته باشید؛ این امر باعث

می شود که شاگرد نیز به استاد خود

محبت داشته باشد، و همین محبت

دوسویه در تفهیم و تفهّم نیز تأثیر

خواهد گذاشت. از استادی پرسیدند:

«چرا فلان شاگرد، درس شما را

نمی فهمد؟ پاسخ داد: زیرا به من

محبت ندارد.»

۷۰ ◀ به هیچ وجه به شاگردان

توهین نکنید؛ آنان را مؤدبانه صدا

بزنید، مثلاً شاگردان را - اگر پسر هستند

- با پیشوند «آقا» همچون آقای علوی،

و - اگر دختر هستند - با پیشوند «خانم»

همچون خانم فاطمی صدا کنید.

۷۱ ◀ هرگز بیجا نخندید، خنده بلند

و با دهان باز نداشته باشید، و شاگردان

را بیش از اندازه نخندانید تا هیبت و

شخصیت شما نزد آنان کمرنگ یا

بی رنگ نشود. شاگردی گفته بود: «ما

هنگام خندیدن استادمان نگاه می کنیم

که چقدر دهان خود را باز می کند، مانیز

هنگام خندیدن به همان اندازه دهان

خود را باز می کنیم.»

۷۲ ◀ از داشتن «تیک» یا همان

عادات نامطلوب، مانند بازی کردن با

تسیخ، موی سر و صورت، ناخن،

دکمه لباس، یقه، عینک، خودکار،

گوش، بینی و جز آن پرهیزید.

۷۳ ◀ در کلاس درس از گفتن

۷۷ < هنگام تدریس و در حضور شاگردان، دست در بینی و گوش خود نکنید.

۷۸ < شاگردان غالباً رفتار و کردار معلم را زیر ذره بین قرار می‌دهند و از او الگو می‌گیرند و تقلید می‌کنند. پس کاملاً مواظب رفتار و کردار خود باشید؛ زیرا یکی از معلمان ورزش بر اثر آسیب دیدگی زانوی چپ خود، زانوبندی به پایش می‌بندد. پس از چند جلسه تدریس، متوجه می‌شود که تعدادی از شاگردان بدون هیچ گونه آسیب دیدگی، به زانوی چپ خود زانوبند بسته و از او تقلید کرده‌اند!!

۷۹ < به سخنان شاگردان خود گوش فرا دهید و حتی به انتقادهای آنان توجه کنید. یکی از شاگردان علامه طباطبائی رحمته‌الله می‌گوید: «استاد بزرگوار ما بسیار مؤدب بود. به سخنان دیگران خوب گوش می‌داد. سخن کسی را قطع نمی‌کرد، و اگر سخن حقی را می‌شنید تصدیق می‌کرد.»^۲

۸۰ < تنبیه تمام افراد یک گروه بر اثر رفتار بدِ یک فرد یا یک گروه کوچک، کار عاقلانه و خداپسندانه‌ای نیست؛ مواظب باشید تر و خشک را با

کلمات و جملات رکیک و شوخی‌های خارج از ادب و نزاکت جداً پرهیز کنید، حتی اگر به بهانه‌هایی نظیر «بَيْنَ الْأَحْبَابِ تَسْقُطُ الْأَدَابُ؛ میان دوستان، رعایت آداب فردی و اجتماعی ساقط می‌شود.» این کار را نزد دوستانتان و خودی‌ها انجام می‌دهید، دلیل بر آن نمی‌شود که این کار را نزد غریبه‌ها و شاگردان خود نیز انجام دهید.

۷۴ < اگر مطلبی را به صورت اشتباه برای دانش‌آموزان بیان کردید، آن اشتباه را در همان جلسه و یا در جلسات بعد برطرف نمایید.

۷۵ < به شاگردان خود بویژه هنگام ورود به کلاس، سلام کنید و سلام آنان را نیز با گرمی بیشتر و به صورتی بهتر جواب دهید. هرگز نپندارید که این کار از شخصیت معلم می‌کاهد. تجربه ثابت کرده است که این رفتار او بر محبوبیت می‌افزاید.

۷۶ < از گفتار خشن، تسند، گوش‌خراش، نامفهوم، یکنواخت، کسل‌کننده و تکیه‌کلام‌هایی مانند «درواقع»، «به اصطلاح»، «به قول معروف»، «این‌ها»، «عرض کنم به حضور شما»، و جز آن خودداری کنید.

در پایان هر دوره آموزشی خود،

با نظرخواهی از فراگیران

به ارزیابی آموزشی و تأثیرات

پرورشی درس خود بپردازید

* * *

سعی کنید در هر جلسه

تدریس، مطالب نو و تازه‌ای

نیز برای شاگردان خود داشته

باشید. این امر موجب پویایی و

بالندگی کلاس شما خواهد شد

کنید یا از دل بگذرانید.

۸۶ < هنگام تدریس با طهارت

باشید و درس خود را با نام خدا و یاد

ولّی خدا - عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى فَرَجَهُ

یکدیگر نسوزانید.

۸۱ < تا آنجا که ممکن است از

سرزنش و تهدید شاگردان بپرهیزید و

این کار را بویژه نزد دیگران انجام

ندهید.

۸۲ < بکوشید که شاگردان متخلف

را به عذرخواهی از خودتان مجبور

نکنید، و در صورت عذرخواهی،

عذرشان را پذیرا باشید.

۸۳ < اخلاص علمی ایجاب می‌کند

که به جهت کم بودن تعداد فراگیران،

کلاس درس خود را تعطیل نکنید.

۸۴ < از به کار بردن کلمه «من» تا

آنجا که می‌توانید اجتناب کنید. یکی از

شاگردان علامه طباطبائی رحمته‌الله می‌گوید:

«مدت سی سال در خدمت علامه بودم

و یک بار کلمه «من» را از ایشان

نشنیدم.»

ه) ویژگی‌های معنوی مدرّس

۸۵ < در تدریس بر خدا توکل کنید

و پیش از آغاز هر کلاس به

معصومان علیهم‌السلام و مخصوصاً به حضرت

فاطمه زهرا و حضرت مهدی علیه‌السلام

توسّل بجوئید؛ جمله «یا صاحب

الزّمان ادرکنا» یا جمله «یا فاطمة الزّهرا

أدرکینا» و مانند آن را بر زبان جاری

۹۱ < روش‌های تدریس، متنوع و متفاوت است؛ به صورت روش روخوانی و توضیح، روش سؤال و جواب، روش دسته‌بندی، روش عملی، روش سمعی و بصری و روش تلفیقی و آمیخته از روش‌های پیشین شما می‌توانید این روش‌ها و بویژه روش آخر را در تدریس خود به کار گیرید.

۹۲ < به خاطر داشته باشید که طبق آمار ارائه شده از سوی برخی از روانشناسان حدود ۸۰٪ یادگیری از راه چشم و بقیه آن از راه حواس دیگر انجام می‌گیرد. از این رو در تدریس، لازم است تا آنجا که امکان دارد مواد و مطالب درسی خود را به صورت بصری نیز ارائه کنید؛ زیرا گفته‌اند: «یک تصویر، گویاتر از هزار کلمه است.»

۴- فنون و مهارت‌های تدریس

۹۳ < فنون و مهارت‌های پیش از تدریس مانند آماده کردن طرح درسی و یا ایجاد فضای مناسب آموزشی، و فنون و مهارت‌های ضمن تدریس مانند آماده‌سازی ذهنی شاگردان و یا استفاده از روش تفهیم و القای

الشریف - آغاز کنید. می‌توانید مانند یکی از استادان، ثواب تدریس‌های خود را به معصومان علیهم‌السلام اهدا نمایید.

۸۷ < پیش از هر دوره کلاس‌داری دو رکعت نماز بخوانید و سپس از خدا بخواهید که شما را در تدریس موفق بدارد.

۸۸ < با حمد خدا و درود و صلوات بر پیامبر عزیز اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و معصومان علیهم‌السلام درس را شروع کنید و پس از پایان هر دوره تدریس به شکرانه موفقیت در آن، دو رکعت نماز بخوانید.

۳- روش‌های تدریس

۸۹ < بکشید برای تدریس خود، «روش تدریس» داشته باشید. از این رو، شایسته و حتی بایسته است که با روش‌های کلی تدریس و روش‌های اختصاصی تدریس هر درس آشنا شوید؛ زیرا گفته‌اند: «دنیای امروز دنیای یادگیری روش‌ها و به کارگیری آن‌هاست.»

۹۰ < معمولاً هنرمندی هر استادی در جلسه اول و بر اساس روشی که در تدریس خود برمی‌گزیند، مشخص می‌شود. در این باره بسیار بیندیشید و آن را دست‌کم نگیرید.

گج، تخته‌سیاه یا وایت بُرد، طرح و نمودار و لوحه، عکس و پوستر، فیلم و اسلاید، نوارهای صوتی و تصویری، کامپیوتر، بلندگو، اُورهد، اُپک، فیلم اِستریپ استفاده کنید تا بر ارتقای کیفیت آموزش خود بیفزایید.

۹۷ ◀ می‌توانید در آغاز تدریس، خلاصهٔ درس را روی تابلو بنویسید و یک دید کلی نسبت به درس جدید برای شاگردان فراهم آورید.

۹۸ ◀ مواظب باشید هنگام نوشتن روی تخته سیاه یا وایت بُرد و یا مانند آن، در برابر مطالبی که نوشته‌اید نایستید.

۹۹ ◀ روی تخته‌سیاه یا وایت بُرد و مانند آن هر مطلبی را ننویسید، بلکه فقط مطالب مهم و ضروری را، آن هم به صورت دسته‌بندی شده، بنویسید.

۱۰۰ ◀ هنگامی که روی تخته سیاه مطلبی را می‌نویسید، آن را با صدایی رسا نیز بخوانید تا همهٔ شاگردان آن مطلب را بشنوند و بدون درنگ بنویسند و منتظر کنار رفتن شما از جلوی تخته نباشند.

۱۰۱ ◀ عنوان و موضوع درس را در بالای تخته و در قسمت وسط یا سمت

غیرمستقیم، و فنون و مهارت‌های پس از تدریس مانند ارزشیابی از تدریس خودتان و یا ارزشیابی از تحصیل شاگردان را در نظر داشته باشید و آن‌ها را به کار گیرید.

۵- مراحل تدریس

۹۴ ◀ مراحل تدریس عبارت‌اند از:

۱- مقدمه؛

۲- ارائهٔ اطلاعات و تجزیه و تحلیل؛

۳- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.

بکوشید این مراحل را در هنگام تدریس رعایت کنید.

۶- مواد مورد استفاده در

تدریس

۹۵ ◀ می‌توانید در تدریس خود و متناسب با شرایط آن، از مواد گوناگونی همچون آیات، روایات، اصول و قواعد عقلی، قوانین و نظریات علمی، سخنان بزرگان دین و دانش، آمار و اخبار صحیح و دقیق، شعر، داستان و خاطره، مثال و تشبیه، ضرب‌المثل، لطیفه‌های مفید و مؤدبانه، و جملات و قطعه‌های زیبایی ادبی استفاده کنید.

۷- ابزارهای تدریس (وسائل

کمک آموزشی)

۹۶ ◀ در تدریس از ابزارهایی مانند

هم باشند - بادست و یا انگشت پاک نکنید.

۱۰۷ ◀ در صورت امکان، برای نوشتن مطالب و یا کشیدن شکل‌ها و بویژه مطالب و شکل‌های مهم درسی، از گچِ رنگی - غیر از گچِ قرمز و رنگ‌هایی مانند آن که به وضوح دیده نمی‌شوند - استفاده کنید.

۱۰۸ ◀ برای نشان دادن مطالبی که روی تخته‌گچی یا وایت‌برد و مانند آن نوشته و یا کشیده شده است، می‌توانید از یک چوب‌اشاره یا خط‌کش و یا آنتن رادیو استفاده کنید.

۱۰۹ ◀ مواظب باشید که هنگام نوشتن مطالب روی تخته‌گچی، لباس و سر و صورت و موهای خود را سفید و گچی نکنید. و اگر سفید و گچی شدید، حتماً آنها را پیش از بیرون رفتن از کلاس پاک کنید.

۱۱۰ ◀ توجه داشته باشید که تخته‌گچی را پس از نوشتن مطالب روی آن پاک کنید.

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- نمی‌دانم، نمی‌دانم، نمی‌دانم.
- ۲- یادنامهٔ مفسر کبیر استاد علامه طباطبائی، ص ۱۲۸

راست آن بنویسید و در صورت امکان، آن را تا پایان درس پاک نکنید.

۱۰۲ ◀ چیزهایی مانند گچِ رابه‌طرف شاگردان پرتاب نکنید و چنانچه گچ از دستتان افتاد، آن را بردارید. استادی در بارهٔ روش تدریس و کلاس خود از شاگردان نظرخواهی کرده بود. یکی از شاگردانِ تیزبین از ایشان انتقاد کرده و برای وی نوشته بود: «استاد! یک روز هنگام تدریس گچ از دستتان بر زمین افتاد و شما آن را برنداشتید و پایتان را روی آن گذاشتید و آن را از بین بردید و با این کارتان اسراف کردید.»

۱۰۳ ◀ تخته‌گچی را آهسته و از بالا به پایین پاک کنید تا فضای کلاس را گردآلود و غیربهداشتی نکنید.

۱۰۴ ◀ در صورت امکان، از تخته پاک‌کنی استفاده کنید که هنگام پاک کردن مطالب درسی صدا ندهد و تخته را نیز سفید و کثیف ننماید.

۱۰۵ ◀ نوشتن عبارات‌های «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» و یا «بِسْمِ اللَّهِ» را روی تخته‌گچی و پیش از نوشتن هر مطلب فراموش نکنید.

۱۰۶ ◀ مطالب نوشته شده یا کشیده شده روی تخته سیاه را - هر چند اندک